

О. В. Черевко,

*д. е. н., професор, професор кафедри менеджменту та економічної безпеки,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького*

О. В. Яковенко,

здобувач кафедри менеджменту та економічної безпеки,

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ОСНОВНІ ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ПРОДОВОЛЬЧУ БЕЗПЕКУ РЕГІОНУ ЯК ОСНОВУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

O. Cherevko,

Doctor of Economic Sciences, Professor,

Professor of Management and economic security Department

O. Yakovenko,

Seeker of Management and economic security Department,

Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytsky

THE MAIN FACTORS OF IMPACT ON FOOD SECURITY IN THE REGION AS THE FOUNDATION OF NATIONAL SECURITY

Встановлено місце продовольчої безпеки в системі економічної безпеки держави як її окремої складової. Систематизовано основні показники, на основі яких доцільно здійснювати оцінювання стану продовольчої безпеки окремих регіонів та України в цілому. Визначено передумови забезпечення продовольчої безпеки регіонів України в результаті впливу на неї зовнішніх та внутрішніх факторів.

The place of food security in the economic security of the state as its individual components is concretized. Key indicators on which it is advisable to evaluating the state of food security in some regions and Ukraine in general are systematized. Preconditions food security regions of Ukraine by the impact on her external and internal factors are given.

Ключові слова: економічна безпека, продовольча безпека, регіон, зовнішні фактори впливу, внутрішні фактори впливу.

Key words: economic security, food security, region, external factors influence internal factors influence.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Забезпечення продовольчої безпеки посідає провідне місце серед основних напрямів реалізації економічної політики всіх держав світу, в тому числі й України. Водночас ця проблема має різні аспекти прояву в різних макрорегіонах, державах, територіях.

Саме в забезпеченні країни продовольством поєднуються практично всі сучасні численні проблеми функціонування агропромислового комплексу та його основи — сільського господарства.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ І НА ЯКІ СПИРАЄТЬСЯ АВТОР, ВИДІЛЕНІ НЕ ВИРИШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

Значний внесок у теоретичні та практичні засади забезпечення продовольчої безпеки як регіону, так і країни внесли наступні фахівці: В. Балабанов, А. Прохожева, Ю. Хромов, В. Суворовцева, И. Стуканова, Б. Пасхавер, О. Гойчук, П. Лайко, П. Саблук та інші.

Проте вивчення цієї проблеми не можна вважати завершеним, широка кількість її аспектів цілком не висвітлені, деякі з них потребують регулярного моніторингу та аналізу. Зокрема, мова йде про визначення особливостей фор-

мування продовольчої безпеки та управління нею на рівні регіонів.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Мета статті полягає у встановленні основних факторів за якими можна визначити стан продовольчої безпеки регіонів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Реальна і повноцінна система продовольчої безпеки України повинна охоплювати такі складові: міцне і надійне забезпечення, що базується на національному АПК, здатному постійно забезпечувати населення продуктами харчування на відповідному рівні, адекватно реагуючи на кон'юнктуру продовольчого ринку; фізична і економічна доступність необхідної кількості і асортименту продовольства для різних категорій населення забезпечується їх платоспроможністю, що не ставить під загрозу задоволення інших основних потреб людини; система захищеності вітчизняного виробника продовольчих товарів від імпортової залежності як в продовольстві, так і ресурсному забезпеченні.

Продовольча безпека держави є важливою складовою частиною економічної безпеки (рис. 1), яка в свою чергу є частиною суспільної безпеки держави. продовольча безпека держави — це ступінь забезпеченості населення країни

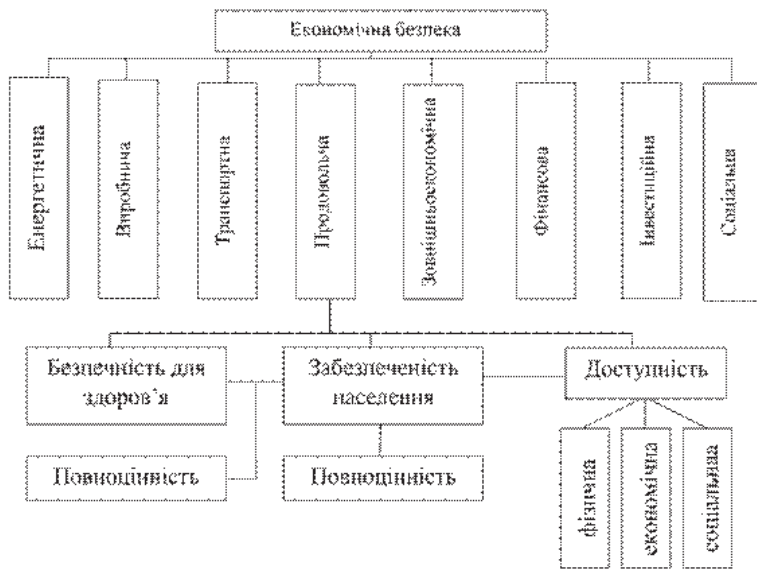

Рис. 1. Продовольча безпека в структурі економічної безпеки держави

екологічно чистими і корисними для здоров'я продуктами харчування вітчизняного виробництва за науково-обґрунтованими нормами і доступними цінами при збереженні і поліпшенні середовища проживання. Продукти харчування у життєвій діяльності людини відіграють особливу роль. Експерти вважають, що за життя сучасного покоління продовольча проблема може перерости у глибоку міжнародну кризу.

Центральним елементом продовольчої безпеки є забезпеченість продуктами харчування, а в її структурі варто виділити чотири складові. Доступність продуктів харчування виявляється у трьох формах. Фізична доступність передбачає просту наявність на споживчому ринку життєво необхідних продуктів, економічна доступність включає фінансову можливість їх отримати, а соціальна — мінімальну диференціацію у споживанні головних груп продуктів серед різних верств населення.

Забезпечення ефективного функціонування системи продовольчої безпеки безпосередньо залежить від: стійкості підсистеми забезпечення; структурних змін в АПК, інвестиційної політики, формування підсистеми технічного забезпечення, удосконалення податкового законодавства, організації банківського обслуговування, створення товарних запасів матеріально-технічних засобів, діючої системи страхування урожаїв і майна підприємств АПК, науково-інформаційного забезпечення.

Виділяючи національну продовольчу безпеку як генеральну ціль аграрної політики пропонуємо зосередити увагу на наступних її аспектах: продовольчому, сільськогосподарському, зовнішньоекономічному, агропромислового, а також соціальному.

Ступінь продовольчої безпеки держави можливо оцінити, характеризуючи наступні показники: стан здоров'я населення, як однієї із основних умов, що забезпечує сталий і прогресивний розвиток держави; подовженість життя та демографічна ситуація; наявність національної програми по розвитку агропромислового комплексу, рибного та лісового господарства; забезпеченість населення продовольством; стан галузей, що виробляють продовольство; якість продуктів харчування; доступність продуктів харчування всім верствам населення; обсяги та можливості накопичення стратегічних запасів продовольства на випадок виникнення непередбачених та надзвичайних обставин; стан виробничої та науково — технічної бази; можливості по збереженню та поліпшенню середовища проживання.

Адекватна система показників повинна характеризувати стан основних чинників продовольчої безпеки. Як найважливіші чинники пропонується розглянути такі [2, с. 69]:

- 1) рівень і структура кінцевого споживання продуктів харчування;
- 2) стан продовольчого потенціалу сфер АПК і природних ресурсів сільськогосподарського призначення;
- 3) обсяги і структура експорту-імпорту продовольства в регіоні, які характеризують міжрегіональний аспект відтворення;

4) якість і безпека продовольства.

На сьогодні серед вітчизняних дослідників немає єдиної точки зору щодо системи критеріїв і показників, що дають змогу всебічно охарактеризувати стан регіонального агропромислового комплексу і ринку продовольства з погляду забезпеченості продовольчої безпеки. Для національного рівня існують загальновизнані критерії і показники продовольчої безпеки, проте в рамках справжньої роботи для рівня регіону нагальним є завдання розширення кола таких показників і уточнення критеріїв з урахуванням специфіки регіону, рівня забезпечення продовольчої безпеки (очевидно, що склад критеріїв для даного рівня відрізнятиметься від загальнонаціонального) [3, с. 98; 5, с. 158; 6, с. 89].

Для регіонального рівня вимога дотримання продовольчої незалежності може виявитися нездійсненною для багатьох регіонів. Більш того, імператив досягнення самозабезпечення продовольством (з метою забезпечення безпеки) для регіонального рівня, на відміну від національного, втрачає свою гостроту.

По-перше, прояв зовнішніх загроз, які зумовлені іншими утвореннями того самого рівня (інших регіонів) або соціально-економічною ситуацією в країні в цілому менш вірогідно, ніж прояв загроз національній безпеці з боку інших держав (боротьба за

ринки збуту, економічна блокада тощо) або світових ринків.

По-друге, цикли регіонального відтворення продовольства, володіючи світовими властивостями цілісних систем, входять як підсистеми до соціально-економічного комплексу країни, балансують зрештою на національному рівні. Як було зазначено раніше, у формуванні ресурсів, що забезпечують процес відтворення в регіоні, значну роль виконують міжрайонні економічні і соціальні зв'язки. Обмін продуктами праці, територіальний перерозподіл матеріальних і фінансових ресурсів, міжрайонна міграція населення, інформаційні потоки — все це зумовлює відкритий характер економіки регіону як необхідна умова ефективності його економіки, заснованої на територіальному поділі праці.

Найважливішим показником рівня продовольчої безпеки слугує калорійність добового раціону харчування населення (ї пов'язана з нею загальна кількість продуктів харчування на душу населення), тобто показник обсягу споживання (у стратегічному або натуральному еквіваленті) і відповідності його міжнародним нормам [1, а 67].

На нашу думку, потребує перегляду й уточнення як склад критеріїв, застосованих до оцінки регіональної продовольчої безпеки, так і їх значення для даного рівня. При цьому повинні бути відображені два основні моменти: адекватна продовольча забезпеченість населення регіону і можливість її збереження або поліпшення в довгостроковій перспективі, незалежно від внутрішніх і зовнішніх загроз. Така постановка питання дає змогу урівноважити регіональні інтереси доступності продовольства в короткостроковій перспективі і стратегічної орієнтації на стаке відтворення АПК регіону, розвиток його потенціалу і насичення регіонального продовольчого ринку власною продукцією.

Найзагальнішими критеріями забезпеченості продовольчої безпеки регіону, на нашу думку, можуть бути:

- 1) відповідність рівня і структури кінцевого споживання продуктів харчування раціональним фізіологічним нормам здорового харчування. Даний критерій характеризує економічну і фізичну доступність продовольства населенню регіону;
- 2) наявність виробничого потенціалу сфер АПК, достатнього для виробництва основних (життєво важливих) продуктів харчування в обсязі й асортименті, який дає змогу виконати вимогу п. 1 при безпечному рівні регіонального експорту-імпорту продовольства. Цей критерій характеризує необхідну в часі здатність АПК регіону підтримувати продовольчу забезпеченість і гарантувати захист від зовнішніх загроз продовольчій безпеці. Наявність і стан природних ресурсів сільськогосподарського призначення, що слугить необхідною умовою сталого відтворення в АПК, так само повинно бути відображене у складі даного критерію;
- 3) відповідність обсягів і структури експорту-імпорту продовольства безпечному для даного регіону рівню, що визначається можливостями економічно доцільного виробництва основних (життєво важливих) продуктів харчування в регіоні. Даний критерій безпосередньо встановлює без-

печне співвідношення внутрішньорегіонального виробництва і міжрегіональної торгівлі;

4) відповідність якості і безпеки продовольства вимогам санітарно-гігієнічних екологічних і епідеміологічних стандартів здорового харчування. Даний критерій характеризує вимогу дотримання якості продовольства для забезпечення продовольчої безпеки.

Наведені вище критерії повинні знайти свій вираз у низці показників, що кількісно визначають стан продовольчої безпеки відповідно до цих критеріїв. Для кожного з основних критеріїв можливе визначення низки показників, з яких один є найістотнішим для характеристики продовольчої безпеки за даним критерієм. Так, для характеристики безпечного рівня імпорту основним показником є коефіцієнт самозабезпечення, розрахований на вартісній або енергетичній основі. Такі показники можуть розраховуватися безпосередньо або бути комплексними показниками, що складаються з декількох складових.

Як було показано, чинники, що визначають ступінь продовольчої безпеки регіону в сучасних умовах, можуть мати короткостроковий характер дії. До довгострокових чинників належать:

— групи населення, що живуть за межею бідності і не мають достатнього доходу для придбання мінімального набору продуктів харчування;

— населення територій, продовольче постачання яких не забезпечується ринковими механізмами через зовнішні чинники (наприклад, транспортну недоступність);

— незбалансованість харчування з певних складових, що призводить до втрати здоров'я нації або окремих груп населення;

— низький контроль над безпекою продуктів харчування, через що продовольство стає загрозою життю і здоров'ю нації;

— виснаження природного потенціалу аграрного виробництва в країні призводить до зниження рівня продовольчого забезпечення нації;

— низький матеріально-технічний, фінансовий, науково-технологічний потенціал сталого відтворення сфер АПК.

До чинників короткострокового характеру, які несуть потенційну загрозу продовольчій безпеці регіону, належать такі:

— нестабільність аграрного виробництва і можливість природних катаклізмів, що знижують продовольче забезпечення в окремі періоди;

— велика залежність продовольчого забезпечення регіону від зовнішніх джерел на фоні нестабільної кон'юнктури національного та світових ринків і валютних надходжень від імпорту;

— нестабільне зовнішньополітичне становище країни у світі може призвести до торгового ембарго та інших подібних санкцій.

Показники, що застосовуються для оцінки рівня регіональної продовольчої безпеки, можуть бути як абсолютними, так і відносними. Абсолютні показники (наприклад, валовий продукт сільськогосподарства регіону, вартість мінімального набору продуктів харчування) є важливими характеристиками стану АПК і продовольчого ринку регіону. Проте більшість з них дає змогу тільки побічно оцінити рівень продовольчої безпеки. Тому особлива роль у системі показників продовольчої безпеки належить відносним показникам, що робить можливим визначення рівня явищ, які характеризують продовольчу безпеку, і зіставлення стану продовольчої безпеки в різних регіонах незалежно від міжрегіональних відмінностей у структурі та рівні виробництва і споживання продовольства. При цьому для повнішого аналізу продовольчої безпеки регіону такі показники повинні бути доповнені розрахунком абсолютних величин.

Визначення значень названих основних показників дає змогу порушити питання кількісної характеристики рівня продовольчої безпеки регіону на основі найзагальнішого інтегрального показника — індексу продовольчої безпеки регіону № 8. Останній може бути розрахований як середньозважене значення його показників, при цьому може бути розрахований індекс поточної і довгострокової продовольчої безпеки з використанням різних вагових оцінок показників [4, с. 76].

Аналіз стану продовольчої безпеки регіону, відповідно до встановлених критеріїв, може здійснюватися за вказаними чотирма напрямками шляхом деталізації і розрахунку показників у динаміці за багато років, що характеризують поточний стан і тенденції зміни цього стану.

Для характеристики стану споживання продовольства в регіоні можуть бути розглянуті такі показники:

1. Склад і структура населення регіону, що дають змогу виявити частку міського і сільського населення, населення працездатного віку, пенсіонерів, а також очікувану тривалість життя при народженні.

2. Величина прожиткового мінімуму, вартість мінімального продовольчого кошика порівняно із середньомісячною зарплатою і виплатами соціального характеру, середньомісячною пенсією. Кількість населення з доходами, що нижче за величину прожиткового мінімуму. Частка витрат населення на купівлю продуктів харчування у структурі витрат. Купівельна спроможність населення.

3. Розподіл грошових доходів у суспільстві (децильний коефіцієнт стратифікації, індекс Джині).

4. Калорійність і структура місячного раціону харчування, середнє споживання основних продуктів харчування, співвідношення з раціональними нормами харчування.

5. Динаміка і рівень цін на продукти харчування. Зміна вартості продовольчого кошика.

6. Розвиненість інфраструктури торгівлі продуктами харчування, структура роздрібної торгівлі.

Для характеристики потенціалу агропромислового комплексу регіону пропонується використання таких показників:

1. Рівень і структура виробництва найважливіших видів продукції рослинництва і тваринництва та продуктів харчування в динаміці (абсолютні значення і на душу населення). Урожайність сільськогосподарських культур, продуктивність худоби і птиці.

2. Стан матеріально-технічної бази АПК (парк основних видів техніки, знос основних фондів переробної промисловості, інвестицій в АПК). Показники фондо-, механо-, енергоозброєності сільськогосподарських і переробних підприємств.

3. Питома вага сільського господарства у валовому регіональному продукті.

4. Індекс співвідношення цін на сільськогосподарську і промислову продукцію (диспаритет цін).

5. Питома вага витрат сільськогосподарських товаровиробників.

6. Стан соціальної інфраструктури села.

7. Розміри державної підтримки аграрного сектора.

8. Показники формування регіонального продовольчого фонду.

9. Наявність і стан природних ресурсів сільськогосподарського призначення (площі сільгоспугідь, внесення добрив, ерозійні процеси).

10. Фінансовий стан підприємств АПК.

Для характеристики експорту-імпорту продовольства в регіоні аналізуються такі показники:

1. Увезення-вивезення продовольчої продукції.

2. Самозабезпечення продовольством (частка імпортного продовольства і продовольства, увезеного з інших регіонів, у кінцевому споживанні регіону) за основними видами продовольчої продукції.

3. Відносини споживання продовольства на душу населення за рахунок регіонального виробництва до раціональних норм споживання за основними видами продуктів харчування.

Для оцінки якості продовольства в регіоні можливе застосування таких показників:

1. Обсяги виявленої продовольчої продукції, що не відповідає вимогам якості.

2. Вміст шкідливих речовин у проінспектованій продукції.

3. Відношення кількості продукції, забракованої органами контролю, до загальної кількості проінспектованої продукції.

Для характеристики продовольчої незалежності регіону в реальних умовах можна використовувати модифікований перший метод, при цьому в розрахунках враховуються не всі вироблені і спожиті в регіоні продукти харчування, а тільки ті, що входять до складу основних (життєво важливих) продуктів. Під такими продуктами розуміються продукти харчування, що традиційно виробляються не території України і є за структурою і обсягами основою харчового ринку населення.

Застосування загальноновизнаного межового значення рівня продовольчої незалежності у 20 % для характеристики стану продовольчої безпеки регіону може бути виправдане тільки для розвинених в аграрному відношенні регіонів,

що мають достатній біокліматичний потенціал для виробництва всієї решти продуктів харчування. В інших випадках повинні розраховуватися безпечно рівні для кожної групи продуктів харчування з урахуванням можливостей економічно доцільного виробництва продукції даної групи в регіоні і наявності сталих міжрегіональних зв'язків у межах України з ввезення даної групи.

Найскладнішою видається кількісна оцінка якості продовольства, оскільки результати виявленої в ході перевірок і інспекцій невідповідності вмісту в продуктах харчування шкідливих для здоров'я речовин нормативним споживанням або невідповідності продукції встановленим стандартам можуть бути використані для оцінки якості всієї продовольчої продукції тільки з певним ступенем похибки. При цьому найбільш застосовним показником (хоча він і характеризує загальну якість продовольства тільки побічно) може бути визнане відношення кількості продукції, визнаної органами контролю відповідною вимогам за якістю, до загальної кількості проінспектованої продукції.

Розрахунок на основі описаного методу індекс продовольчої безпеки регіону дає змогу охарактеризувати рівень продовольчої безпеки з метою аналізу динаміки його зміни і порівняння регіонів за цим рівнем. Недоліком даного показника є певна умовність визначення забезпеченості або незабезпеченості продовольчої безпеки регіону на його основі (при цьому очевидно, що чим вищий показник, тим кращий стан регіональної продовольчої безпеки). Оскільки у світовій науковій практиці для оцінки забезпеченості продовольчої безпеки найбільшого поширення набули порогові значення основних складових її чинників, доцільним є доповнення показника низкою показників, для яких установлені такі порогові значення. Порогові значення чинників продовольчої безпеки визначаються залежно від національних демографічних і природно-економічних особливостей кожного регіону, при цьому як чинники можна взяти диференціацію доходів і споживання, середній рівень споживання білка тваринного і рослинного походження, рівень бідності й убогості, деградація особи і сім'ї, зростання смертності, зокрема дитячої, рівень середньої тривалості життя.

Остаточний висновок про стан регіональної продовольчої безпеки може бути зроблений тільки на основі комплексного аналізу всієї сукупності показників соціально-економічного стану домогосподарств, стану продовольчого ринку, всіх сфер агропромислового комплексу і природних ресурсів сільськогосподарського призначення регіону, а також міжрегіональної і зовнішньої торгівлі.

На основі визначення проблемних областей (для яких значення розрахованих показників найменші) повинні формуватися пріоритетні напрями державного регулювання, визначатися цілі й методи їх досягнення в рамках системи забезпечення продовольчої безпеки регіону. Таким чином, аналіз показників, що застосовуються для характеристики стану продовольчої безпеки, є об'єктивною основою формування стратегії і тактики її забезпечення.

Оцінивши сучасний стан продовольчої безпеки, можна виокремити низку позитивних характеристик, а саме: формування ринкової інфраструктури (система гуртових продовольчих ринків і маркетингової інформації); зростання доходів населення; підвищення самозабезпечення населення продуктами харчування внаслідок розширення розмірів господарств населення та дачних ділянок. Однак мають місце і негативні характеристики, зокрема: зниження купівельної спроможності населення; недосконале державне регулювання зовнішньої торгівлі продовольством; немає умов для стабільного функціонування ринку продовольства; не створено умов для стабільного зростання обсягів виробництва основних видів сільськогосподарської продукції, в тому числі й картоплі.

В Україні варто розглядати два основні напрями досягнення продовольчої безпеки. По-перше, необхідно забезпечувати постачання продовольства в таких кількостях, які могли б забезпечити здоров'я і повноцінне харчування населення. По-друге, треба зробити наголос на досягненні самозабезпеченості продукцією сільського господарства (зокрема продукцією, яку виробляють у господарствах населення), а також на підтримці і захисті державою вітчизняних товаровиробників, що автоматично коригує імпорт продукції.

Сприятливі природно-кліматичні умови для вирощування переважної більшості сільськогосподарських культур і потужний людський потенціал дозволяють Україні не лише забезпечити власну продовольчу безпеку, а й стати активним гравцем на світовому ринку продовольства. Відтак необхідно прискорити процеси реформування аграрного сектору України, що потребує суттєвої модернізації в напрямі розвитку підприємницької діяльності на селі, впровадження інноваційних технологій у виробництво, забезпечення дохідності товаровиробників, а також розбудови соціальної інфраструктури та розвитку сільських територій.

Вважаємо, що продовольча безпека нашої держави може бути забезпечена при виконанні наступних умов:

- населення країни забезпечене екологічно чистими, повноцінними та корисними для здоров'я продуктами харчування вітчизняного виробництва по науково-обґрунтованим нормам, та раціонам їх споживання, із врахуванням віку, полу, умов праці, природно-кліматичних умов та національних традицій;
- ціни на ці продукти харчування доступні всім багатодітним сім'ям, пенсіонерам, працівникам, незалежно від національної належності та професії;
- ціни на ці продукти харчування доступні всім багатодітним сім'ям, пенсіонерам, працівникам, незалежно від національної належності та професії;
- створені відновлювані стратегічні запаси продовольства на випадок стихійних лих, війн та інших надзвичайних обставин.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

В результаті проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Встановлено місце продовольчої безпеки в системі економічної безпеки держави як її окремої складової.
2. Систематизовано основні показники, на основі яких доцільно здійснювати оцінювання стану продовольчої безпеки окремих регіонів та України в цілому.
3. Визначено передумови забезпечення продовольчої безпеки регіонів України в результаті впливу на неї зовнішніх та внутрішніх факторів.

Література:

1. Борщевський П. Продовольча безпека країни: стан і тенденції / П. Борщевський, Л. Дейнеко // Розбудова держави. — 2007. — № 1—6. — С. 66—73.
2. Власов В.І. Глобальна продовольча проблема: [монографія] / В.І. Власов. — К., 2001. — 506 с.
3. Воротін В.Є. Макроекономічне регулювання в умовах глобальних трансформацій: [монографія] / В.Є. Воротін. — К.: Вид-во УАДУ, 2002. — 392 с.
4. Губський Б.В. Внутрішні та зовнішні фактори економічної безпеки України / Б.В. Губський // Стратегічна панорама. — 2006. — № 1—2. — С. 75—79.
5. Дегтяр А.О. Державно-управлінські рішення: інформаційно-аналітичне та організаційне забезпечення: [монографія] / А.О. Дегтяр. — Х.: Вид-во ХРІДУ НАДУ "Магістр", 2004. — 224 с.
6. Мостовий Г.І. Агробізнес: державне регулювання: [монографія] / Г.І. Мостовий. — Х.: Основа, 2002. — 300 с.

References:

1. Borschevs'kyj, P. (2007), Food security: status and trends, Rozbudova derzhavy, vol 1—6, pp. 66—73.
2. Vlasov, V. I. (2001), Hlobal'na prodovol'cha problema [The global food problem], Kyiv, Ukraine.
3. Vorotin, V. Ye. (2002), Makroekonomichne rehuliuвання v umovakh hlobal'nykh transformatsij [Macroeconomic regulation in the global transformations], Vyd-vo UADU, Kyiv, Ukraine.
4. Hubs'kyj, B. V. (2006), "Internal and external factors of economic security of Ukraine", Stratehichna panorama, vol 1—2, pp. 75—79.
5. Diehtiar, A. O. (2004), Derzhavno-upravlins'ki rishennia: informatsijno-analitychne ta orhanizatsijne zabezpechennia [Public management decisions, information-analytical and organizational support], Vyd-vo KhRIDU NADU "Mahistr", Kharkiv, Ukraine.
6. Mostovyj, H. I. (2002), Ahrobiznes: derzhavne rehuliuвання [Agribusiness: state regulation], Osнова, Kharkiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 20.12.2016 р.